

baas in eigen soap

docenten stimuleren
positief gedrag
in alle lessen

Sardes en APS hebben in opdracht van het ministerie van Justitie samen met vijf vo-scholen een lesprogramma ontwikkeld voor de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs. Het richt zich op de ontwikkeling van:

- o sociale vaardigheden,
- o zelfsturing,
- o conflicthantering.

Leerlingen leren in lastige situaties zelf en met elkaar regie te voeren over hun houding en over wat ze zeggen en doen. Ze benutten daarvoor als reminder de symbolen van de camcorder. In de reality soap van hun dagelijkse omgang met elkaar en met de volwassenen in school zijn ze zelf scenarioschrijver, regisseur en hoofdrolspeler. Vandaar 'Baas in eigen soap'.

Het bijzondere van dit programma is dat het niet tot de mentoruren beperkt blijft, maar wordt geïntegreerd in alle vaklessen. Het hele team wordt actief betrokken bij het stimuleren van positief gedrag en bij het geweldloos oplossen van ruzies. De lessen zijn een Nederlandse bewerking van materiaal waarvan de effectiviteit in de VS is bewezen. Het ministerie van Justitie stelt geld beschikbaar voor 20 pilotscholen om in het schooljaar 2010/2011 te starten: de school hoeft slechts 50% van de kosten van training en coaching te betalen.

Leren door doen

'Baas in eigen soap' gaat ervan uit dat jongeren en volwassenen hun sociale competentie vooral in de praktijk ontwikkelen. Zij doen dat:

- o vaak terloops en zelden bewust;
- o hun leven lang;
- o overal en altijd;
- o in contact met anderen;
- o door het voorbeeld en de feedback van anderen.

Lessen sociale vaardigheden en conflicthantering in het mentoruur hebben, hoe goed ze ook worden gegeven, weinig effect op houding en gedrag van de leerlingen buiten die lessen. In 'Baas in eigen soap' worden de mentorlessen van het eerste en het tweede leerjaar daarom in een bredere context geplaatst.

Iedereen werkt mee aan hetzelfde doel

Het gaat bij 'Baas in eigen soap' om een samenhangend geheel van:

- o **Mentorlessen voor het eerste en tweede leerjaar**
Per week of per twee weken staan er enkele kernen centraal, die meestal in de mentorlessen worden geïntroduceerd.
- o **Activiteiten in verschillende vaklessen**
De geïntroduceerde kernen komen op verschillende wijzen terug in verschillende vaklessen. Elke docent heeft daarin een aandeel.
- o **Aanpak lastig gedrag en pesten**
In hun dagelijks contact met de leerlingen werken onderwijsondersteunend personeel, docenten en leiding vanuit dezelfde beginselen: *No Blame* en oplossingsgericht gesprek. De leerling moet zich eigenaar voelen van het probleem en van de oplossing.
- o **Leerlingen coachen elkaar**
De leerlingen helpen elkaar bij het actieleren in de praktijk en corrigeren elkaars houding en gedrag als dat nodig is. Het programma geeft een aanzet tot leerlingbemiddeling.

Voor het slagen van het programma is de actieve deelname van het hele team essentieel. Met elkaar scheppen de volwassenen een context waarin het stimuleren van positief gedrag centraal staat. Het team leert leerlingen hun gedrag beter te reguleren en stimuleert hen elkaar daarbij te helpen.

Zeven hoofdlijnen

Het programma presenteert de competenties die in het programma een rol spelen in zeven hoofdlijnen.

1. De grenzen van het speelveld

Het uitgangspunt van de lessen is dat iedereen recht heeft op veiligheid. Dat wordt verwoord in drie basisbehoeften en in vier basisregels.

Basisbehoeften:

- o Mogen laten zien wie je bent.
- o Het gevoel hebben er echt bij te horen.
- o Merken dat wat je kan er voor anderen toe doet en de ruimte krijgen je vaardigheden te ontwikkelen.

Basisregels:

- o Respect.
- o Niet over de streep.
- o Zonder geweld.
- o Aanspreekbaar.

Deze basisregels vormen samen een 'grondwet voor veiligheid'.

De basisbehoeften en basisregels geven de grenzen van het speelveld aan. Daarbinnen krijgt ieder ruimte om er op eigen wijze vorm en inhoud aan te geven. Maar het resultaat moet zijn dat iedereen zich meer gewaardeerd, meer betrokken en veiliger voelt en dat ruzie zonder geweld wordt opgelost.

2. Positief omgaan met elkaar

De leerlingen ontmoeten elkaar en leren elkaars binnenkant beter kennen. Ze geven elkaar complimenten en helpen elkaar. Ze bouwen wederzijds vertrouwen op. Ze leren om te gaan met verschillen en leren generalisaties en vooroordelen te herkennen. Ondanks de

onderlinge verschillen weten ze dat iedereen gelijkwaardig is.

3. Zelfinzicht en zelfsturing

Om regie te krijgen over hun eigen doen en laten, hebben leerlingen zelfinzicht, zelfvertrouwen en zelfsturing nodig. Zonder de suggestie te wekken dat je jongeren zoiets in een paar lessen kunt bijbrengen, besteedt 'Baas in eigen soap' daar aandacht aan. De leerlingen oefenen zelfsturing in alle lessen en bij het voorkomen en oplossen van ruzies. Ze leren zichzelf met zelf-praat te coachen en helpen elkaar daarbij.

4. Reflectie

Hoe kunnen de leerlingen zich veilig door de stormen en klippen van lastige situaties heen sturen? In de lessen ontwikkelen ze hun vermogen tot reflectie: het is belangrijk dat niet alleen druk bezig te zijn in de situatie, leerlingen leren ook vanuit rust en vanaf een afstand naar de situatie te kijken. De leerlingen leren aan de hand van de knoppen van de camcorder regie te nemen over hun houding en gedrag. Het gaat om:

- Stop
- Pauze
- Kijk terug
- Kijk vooruit
- Kies een uitweg
- Doe
- Kijk terug

5. Verantwoordelijk met en voor elkaar

Omdat nadenken lastig is in situaties waarin de adrenaline hoog oploopt, helpen de leerlingen elkaar bij het toepassen van het stappenplan van het camcorder-schema. Ze leren wederzijds 'STOP' te zeggen en op 'STOP' te reageren. Ze helpen elkaar bij het nemen van een PAUZE om af te koelen en tot bezinning te komen. Ze kunnen elkaar ook helpen bij TERUKIJKEN en VOORUIT KIJKEN en bij het kiezen van een geschikte oplossing uit het MENU.

6. Ruzie en pesten

Wat is het verschil tussen een conflict en een ruzie? En wanneer wordt plagen en ruzie zoeken pesten? Alle leerlingen onderzoeken hoe ruzies ontstaan, hoe ze die kunnen voorkomen en hoe ze ruzies zonder geweld kunnen oplossen.

7. Ruzie oplossen en bemiddeling

De leerlingen leren hoe ze zelf en met hulp van anderen ruzies vreedzaam kunnen oplossen. Ze worden gestimuleerd zich niet als (afzijdige of partijdige) toeschouwer te gedragen, maar als een buddy: ze komen tussenbeiden of roepen de hulp van een volwassene in. Ze laten de medeleerling die zich bedreigd voelt niet in de steek. De leerlingen leren ook de stappen en regels van leerlingbemiddeling en oefenen daarmee.

Zeven hoofdlijnen: één draad

De zeven hoofdlijnen vormen samen één rode draad die alle lessen met elkaar verbindt. Ze zijn nauw met elkaar verweven en in de lessen zullen ze elkaar gedeeltelijk ook overlappen.

Het onderscheiden van de hoofdlijnen is vooral bedoeld om docenten een overzicht te geven van de inhoud van het hele programma.

Elke hoofdlijn bestaat uit een aantal kernen die preciezer aangeven om welke leerdoelen het gaat. Die leerdoelen worden geformuleerd als 'affirmaties'. Bijvoorbeeld:

A4. Respect

Ik doe tegen anderen zoals ik wil dat anderen tegen mij doen.

A5. Niet over de streep

Ik zorg ervoor dat anderen geen last van me hebben.

A6. Zonder geweld

Ik los ruzies op zonder macht of geweld te gebruiken.

A7. Aanspreekbaar

Ik accepteer dat anderen me aanspreken op wat ik zeg en doe.

Leerlingen kunnen aan de hand daarvan ontwikkellijnen kiezen voor verbetering van hun houding en gedrag. De oefeningen van het lesprogramma helpen hen daarbij.

De lessen voor het eerste leerjaar

Het programma is ingedeeld in thema's die telkens in de mentorles worden geïntroduceerd en verder parallel in een aantal vaklessen worden geoefend. De thema's voor de brugklas zijn:

Thema 1 'Baas in eigen soap'

Ik heb zelf de regie

Dit heb ik nodig

Thema 2 'De grondwet van onze veiligheid'

Dit moet

Thema 3 'Hallo, ho en hellup'

Ik en jij

Thema 4 'Bij jou voel ik me veilig'

Wij

Thema 5 'Niemand is zo gelijk als ik'

Niemand is gelijk

Thema 6 'Niemand is van beton'

Hier ben ik

Dit voel ik

Thema 7 'Er zit een hoofd op mijn lijf'

Dit doe ik

Thema 8 'Baas in eigen soap'

Ik stuur zelf

Thema 9 'Snel aangebrand'

Korte lontjes

Thema 10 'Botsen zonder ruzie'

Ik kan kiezen

Thema 11 'Voel je je thuis in de groep?'
Ik voel me hier thuis

Thema 12 'Schelden doet geen pijn?'
Wij botsen

Thema 13 'Elke botsing is er één teveel'
Toeval of opzet

Thema 14 'Ik sta er niet alleen voor'
Er zijn voor elkaar

Thema 15 'Kom eens in mijn schoenen staan'
Hoe komen we er samen uit?

Thema 16 'Tussen de twee partijen'
Wie kan ons helpen?

De lessen voor het tweede leerjaar

De kernen van de brugklas worden in het tweede leerjaar in tien thema's herhaald en verdiept. Ook hier wordt het thema telkens bij voorkeur gestart door de mentor en vervolgens verder geoefend in een aantal vaklessen.

Thema 1 'Baas in eigen soap'
Hallo, ho en hellup

Thema 2 'Wat vertel je me nou?'
Wat zeg je met en zonder woorden?

Thema 3 'Verskil zonder geschild'
Filosoferen en debat
Identiteit, vooroordelen en discriminatie

Thema 4 'De koffer van mijn ziel'
Binnenkant en buitenkant
Luisteren naar je lijf

Thema 5 'Als je hoofd en je lijf niet dezelfde kant op gaan'
Stap voor stap
Time out en reflectie

Thema 6 'De hindernisbaan van angst, boosheid en jaloezie'
Ruzie-gevaar voorkomen en omzeilen

Thema 7 'Vrienden voor het leven'
Aan en uit
Binnen- en buitensluiten

Thema 8 'Samenwerken in de groep'
Wat doe ik en wat doe jij?

Thema 9 'Soms is ruzie geen toeval'
Uit je doppen kijken
Weten wat te doen

Thema 10 'Wat doe je als je ruzie of pesten ziet?'
Tussenbeide komen
Hulp vragen
Bemiddelen

Het werkt als je er met z'n allen aan werkt

De lessen worden voor een deel gegeven door de mentor in de mentoruren. Daarnaast worden de kernen ook geoefend en verankerd in andere vaklessen. Alle lessen en alle leerkrachten hebben zo een aandeel. Bijvoorbeeld, waar dat passend is:

- o Teksten lezen en bespreken, scenario's maken, filosoferen of debatteren.
- o Dialoogjes en zelftalk in de moderne talen die de leerlingen op school leren.
- o Drama, dans of mime om situaties te ervaren en gedragalternatieven te beproeven.
- o Elkaar helpen (als tutor of buddy), elkaar overhoren, elkaars werk nazien en elkaar feedback geven.
- o Onderzoek doen naar allerlei lichamelijke reacties en hun verband met ruzie-gevaar.
- o Regels, diversiteit, rolverschillen en conflicten plaatsen in de bredere context van de samenleving buiten school.
- o Bewegingsoefeningen om te leren op elkaar te vertrouwen en om de eigen reacties op uitdaging, verlies, samenwerken en

En in alle lessen:

- o Een vast signaal voor STOP, alles neerleggen, zit, stil en luister.
- o Time out voor reflectie: terugkijken en vooruitkijken.
- o Werken met stappenplannen, zelfpraat en elkaar coachen.
- o Oplossinggericht werken bij negatief gedrag of ruzies.
- o Eigenaarschap van leerlingen als het gaat om verbeterplannen (voor leren en gedrag): ik-plannen.

De trainingen en de coaching zijn bij het invoeren van 'Baas in eigen soap' gericht op alle teamleden in de school.

Werken met een compact team

Voor het invoeren van het programma is het wenselijk dat het deelnemende team (bijna) alle lessen van de betrokken leerlingen verzorgt. Bijvoorbeeld: een kernteam van zo'n 15 tot 20 docenten die samen de lessen en de begeleiding van de leerlingen van tien tot zestien eerste en tweede klassen verzorgen. Als de mentoren van het eerste jaar met de klassen meegaan naar het tweede leerjaar is dat voor de continuering van het programma een voordeel. Bij overname van het mentoraat na één jaar krijgt anders een nieuwe mentor voor de leerlingen een centrale rol. Als de tweede klassen les krijgen van andere docenten dan de eerste klassen, vergt dat ook extra overdracht.

Interne trajectbegeleider

In elk team treden één of twee docenten / begeleiders op als 'interne trajectbegeleider'. Zij krijgen vooraf een training die gericht is op de invoering van het traject. De training beslaat 3 dagdelen: twee voorafgaand aan de invoering, één halverwege het traject. De training van de trajectbegeleiders omvat onder andere:

- o Kennismaking met de pijlers van het programma en met de kernen.
- o Oefenen van de werkvormen.
- o Oefenen met het ontwerpen van een programma op maat van de school.
- o Ontwerpen van een manier om het proces te volgen en de effecten ervan te registreren.

Mentoren en team

De interne trajectbegeleider verzorgt samen met de externe trainer vier trainingen voor de mentoren. Die zijn bedoeld om de kernen en de werkvormen door te nemen en de lessen aan te passen aan de doelgroep. De thema's zijn in het docentenboek globaal uitgewerkt. De mentoren passen aan de hand daarvan en aan de hand van het leerlingenmateriaal dat digitaal wordt geleverd zelf hun lessen aan.

Alle docenten van het team (inclusief de mentoren) krijgen tweemaal een training die bedoeld is om:

- o kennis te maken met de pijlers van het programma,
- o samen de parallellessen voor de vakken te kiezen en die aan te passen aan hun lesprogramma en aan de doelgroep.

In het tweede jaar vindt aanvullende training en coaching van trajectbegeleider, mentoren en team plaats.

Twintig pilots voor de halve prijs

Het Ministerie van Justitie betaalt voor 20 pilotscholen 50% van de kosten voor externe begeleiding. De totale eigen bijdrage per school is € 5.862 euro voor twee schooljaren: te weten € 4.112 euro voor 2010, en € 1.750 euro voor 2011. Het is ook mogelijk de kosten gelijk over de twee leerjaren te verdelen: € 2931 per jaar.

De pilots moeten aan het begin van het schooljaar 2010/2011 starten.

Wat kan de school verwachten?

1. De externe trainer zorgt ervoor dat de uitvoering van het traject past bij de situatie en de ontwikkeling van de school en bij de leer- en ontwikkelvragen van de deelnemers.
2. APS en Sardes verzorgen de ondersteuning van het hele traject, zoals af te spreken met de school.
3. APS en Sardes leveren werkwijzen en instrumenten om het proces en de effecten te monitoren en te evalueren.
4. APS en Sardes leveren een docentenhandboek, leerlingenboekjes en het lesmateriaal voor de lessen.
5. Voor de interne trajectbegeleiders, de mentoren en het team verzorgen Sardes en APS trainingen en coaching om hen te helpen het programma effectief in te voeren.
6. De externe trainer begeleidt de invoering en uitvoering van de lessen op een met de school af te spreken wijze.

Wat wordt van de pilotschool verwacht?

De verwachtingen die hieronder staan, worden getoetst aan wat voor de school redelijk en haalbaar is:

1. De school committeert zich aan de invoering van het lesprogramma in de eerste twee leerjaren van het betrokken team / de betrokken afdeling/locatie.
2. Management, interne begeleiders, mentoren, docenten en onderwijsondersteunend personeel nemen actief deel aan het traject en zetten zich naar vermogen in om de gestelde doelen te bereiken.
3. In de jaartaak van de betrokkenen, in het rooster en in de jaarplanning wordt ruimte gemaakt om de betrokkenen in staat te stellen aan het traject deel te nemen.
4. De school streeft er naar dat het team dat de leerlingen in 2010-2011 begeleidt, meegaat bij overgang naar het tweede leerjaar.
5. De school streeft er naar dat de leerlingen die in 2010-2011 in de brugklas deelnemen ook bij overgang in het tweede schooljaar blijven deelnemen.
6. De betrokkenen nemen deel aan de monitoring en de evaluatie die bij het programma behoren, deels uitgevoerd door externe onderzoekers.
7. De school verleent des gevraagd medewerking / goedkeuring aan publiciteit over de eerste tranche implementatie waarin de naam van de school wordt vermeld.

'Baas in eigen soap' wordt mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het ministerie van Justitie. De coördinatie en de begeleiding worden verzorgd door medewerkers van APS en Sardes.

Voor meer informatie

John de Haas, APS (www.aps.nl)
06 - 20 70 46 14
j.dehaas@aps.nl

Lilian van der Bolt, Sardes (www.sardes.nl/veiligheid)
030 – 232 62 10
l.van.der.bolt@sardes.nl